

## Kuinka monta kertaa Jeesus itki?

### *Lachrimae Christi -topos keskiajan saarnakirjallisuudessa*

*Jussi Hanska*

Englantilainen historioitsija David d'Avray on esittänyt, että keskiaikaisten sunnuntaisaarnojen (*sermones de tempore* tai *sermones dominicales*) kirjoittajat toistivat tiettyjä teemoja ja *topoksia*, jotka olivat kullekin kirkkovuoden sunnuntaille tyypillisiä. Määrättyinä sunnuntaina saarnattiin siis aina samasta aiheesta, ja usein käytettiin myös samoja retorisia tyylikeinoja sekä samoja kirjallisia topoksia. Näin tapahtui siksi, että sunnuntaisaarnoissa kommentoitiin kyseisen sunnuntain evankeliumitekstiä, tai toisinaan myös epistolatekstiä. Useimmiten saarna pohjautui kuitenkin evankeliumitekstiin. D'Avray on esittänyt, että käymällä systemaattisesti läpi kaikki kirkkovuoden sunnuntait useammasta mallisaarnakokoelmasta tutkija voisi koota keskiaikaisen saarnaamisen mentaalisen kalenterin, eräänlaisen luettelon, josta näkee, mitä teemaa kulloinkin käsiteltiin saarnastuolissa. Hanke on kuitenkin siinä määrin työläs, ettei kukaan ole sitä vielä toteuttanut ja niinpä ei tiedetä oliko jokaisella sunnuntailla todellakin oma teemansa.<sup>1</sup> Toki tiedetään, että monen sunnuntain kohdalla asia todellakin oli näin. Eräs kirkkovuoden kiinnostavimmista sunnuntaipäivistä oli loppukesään sijoittuva kymmenes Pyhän Kolminaisuuden päivän jälkeinen sunnuntai.<sup>2</sup>

Tuon päivän evankeliumitekstinä olivat Luukkaan evankeliumin 19. luvun jakeet 41–48. Perikooppi jakautuu kahteen osaan. Ensimmäisessä osassa (jakeissa 41–44) kuvataan, kuinka Jeesus saapui Jerusalemiin viettämään viimeistä pääsiäisjuhlaansa. Hän näki kaupungin ympäröivältä kukkulalta, itki sen ylitse ja ennusti kaupungin tulevan tuhon.<sup>3</sup> Jälkimmäisessä osassa Luukas kuvaa, kuinka Jeesus ajoi piiskan kanssa rahanlainaajat ulos Jerusalemin temppelistä.

Tätä kirjoitusta varten on analysoitu suuri korpus saarnatekstejä, ja niistä on käynyt ilmi, että lähes poikkeuksetta saarnaajat tyytyivät analysoimaan vain jompaakumpaa näistä perikoopin osista, useimmiten ensimmäistä. Tässä kirjoituksessa keskitytään niihin saarnoihin, joissa kommentoidaan perikoopin ensimmäistä osaa. Keskiaikaisessa saarnassa ei yleensä analysoitu ja kommentoitu koko Raamatun perikoopia, vaan siitä valittiin muutaman sanan mittainen pätkä, jonka analysointiin saarna perustui. Tästä lyhyestä sitaatista käytetään latinankielistä termiä *thema*.<sup>4</sup> Suurimmassa osassa kymmenennen sunnuntain saarnoista teemana käytettiin sitaattia: *Et videns civitatem Jhesus flevit super illam* ("Ja kun hän tuli lähemmäksi ja näki kaupungin, itki hän sitä").

Kymmenennen sunnuntain saarnateksteissä esiintyy aiheita ja kirjallisia topoksia, jotka toistuivat lukuisien saarnaajien teksteissä. Miltei kaikki kyseisen sunnuntain saarnat kuvaavat Jeesuksen ennustusta Jerusalemin tuhosta ("*Sillä sinulle tulevat ne päivät, jolloin sinun vihollisesi sinut vallilla saartavat ja ahdistavat sinua joka puolelta; ja he kukistavat sinut maan tasalle ja surmaavat lapsesi, jotka sinussa ovat, eivätkä jätä sinuun kiveä kiven päälle, sen tähden, ettet etsikkoaikaasi tuntenut*"). Ennustuksen esitettyään ne antavat tapahtumille kirjaimellisen selityksen (Jerusalemin piiritys ja tuho vuonna 70 jKr.) sekä allegorisen selityksen, jossa Jerusalem tarkoittaa syntisen ihmisen sielua ja sitä piirittävät viholliset demoneja. Tästä kirjoittajat pääsevät saarnojen varsinaiseen opetukseen, joka on katumuksen ja parannuksen tärkeys. Vain katumalla, tunnustamalla syntinsä ja parantamalla tapansa syntiset voivat välttää Jerusalemin tuhon eli ikuiseen kadotukseen joutumisen.

Tässä kirjoituksessa ei kuitenkaan keskitytä katumukseen ja rikkiin, vaikka se olikin näiden saarnojen keskeisin asiasisältö, vaan yhteen kiinnostavaan kirjalliseen topokseen, joka 1200-luvun alkupuolen teksteissä esiintyy pienessä sivuroolissa, mutta myöhemmin valtaa enemmän ja enemmän tilaa, nimittäin kysymykseen siitä, kuinka monta kertaa Jeesus itki maanpäällisen elämänsä aikana. Tämä kysymys nousi luonnollisesti saarnojen teemasta *Videns civitatem Jhesus flevit super illam*. Jossakin vaiheessa joku tekstiä kommentoinut saarnaaja tai Raamatun kommentaarin tekijä innostui miettimään itkikö Jeesus muissa yhteyksissä ja jos itki niin kuinka monta kertaa. Tästä pohdinnasta syntyi uusi kirjallinen aihio, kutsuttakoon sitä tässä nimellä *lachrimae Christi* -topos.

Kaikki, jotka ovat lukeneet Umberto Econ *Ruusun nimen*, tietävät, että kirkkoisä Johannes Chrysostomoksen mukaan Jeesus ei koskaan nauranut, mutta montako kertaa hänen tiedetään itkeneen? Jos kysymys on kiehtova

modernille lukijalle, oli se sitä vielä suuremmassa määrin numerologiaan rakastuneille keskiajan teologeille. Niinpä miltei kaikki kymmenennen sunnuntain mallisaarnojen kirjoittajat ottivat siihen kantaa. Tämän vuoksi Kristuksen kyyneleet on riittävän kiinnostava teema myös tämän artikkelin aiheeksi. On aihetta kysyä kuinka monta kertaa Jeesus itki sydänkeskiajan saarnakirjoittajien mukaan? Minkälainen teologinen merkitys hänen itkulleen annettiin? Entäpä mikä oli tämän kirjallisen topoksen rooli saarnoissa, ja kuinka se kehittyi keskiajan loppua kohden? Aihetta lähestytään analysoimalla suurta joukkoa 1200-luvulla ja 1300-luvun alkupuolella kirjoitettuja Raamatun kommentaareja sekä mallisaarnoja (ks. taulukko 1 alempana). Artikkelilla on kaksi tarkoitusta. Ensimmäkin se pyrkii tutkimaan *lachrimae Christi* -toposta siitä yksinkertaisesta syystä, että aihe on kiehtova. Toisekseen se pyrkii, ikään kuin *case studyna*, kertomaan jotain kirjallisten toposten vaikutuksesta 1200- ja 1300-lukujen saarnateksteissä ylipäänsä.

### *Topoksen historia*

Toistaiseksi ei ole ollut mahdollista analysoida, missä vaiheessa *lachrimae Christi* -topos ilmaantui kymmenennen sunnuntain saarnateksteihin. Keskeinen syy tähän on, että topos esiintyy lähdeteksteissä yhtä poikkeusta lukuun ottamatta ilman minkäänlaista viittausta sen alkuperään. Kyseinen poikkeus on 1300-luvun alussa vaikuttanut dominikaanisaarnaaja Giovanni da San Gemignano, joka kirjoittaa, että Bernhard Clairvauxlaisen mukaan Kristus itki neljä kertaa tässä maailmanajassa (*“Et ideo secundum Bernardum quattuor legitur fletus Christi.”*)<sup>5</sup> Tieto on kuitenkin ilmeisen virheellinen, sillä yhdestäkään Bernhard Clairvauxlaisen teoksesta ei löydy kyseistä mainintaa, joskin 26. saarnassaan *Super Cantica canticorum* Bernhard toteaa kaksi tapausta, joissa Jeesus itki, muttei koskaan useampia. On siis ilmeistä, että Giovanni da San Gemignano on joko erehtynyt tai käyttänyt jotakin pseudobernardiaanista tekstiä, jota ei ole voitu identifioida.

Joka tapauksessa *lachrimae Christi* -topos ilmaantui saarnakirjallisuuteen viimeistään 1200-luvun alkupuolella, sillä se esiintyy jo 1220-luvulle dateerattavissa Jean Halgrin d'Abbevillen ja Odo de Cheritonin sunnuntaisaarnakokoelmissa. Näiden kokoelmien julkaisemisen jälkeen topos löysi tiensä Hugues de Saint-Cherin johtaman dominikaaniryöryhmän toimittamaan Raamatun kommentaariin.<sup>6</sup> Huguesin kommentaarin kautta se

yleistyi 1200-luvun saarnakirjallisuuteen siten, että 1200-luvun puolivälin jälkeisissä teksteissä se esiintyy miltei poikkeuksetta. On syytä olettaa, että suosio johtui nimenomaan Huguesin Raamatun kommentaarien suunnattomasta suosiosta. Monet saarnakirjallisuuden laatijat käyttivät kommentaareja lähdeoteksinaan.

**Taulukko 1. *Lachrimae Christi* -topos valikoiduissa 1200- ja 1300-luvun lähteissä**

<i>Lähde</i>	<i>suscitatione Lazarii</i>	<i>super civitatem</i>	<i>in cruce</i>	<i>in infantia sua</i>	<i>super delictum Iude</i>
Odo de Cheriton, <i>Sermones de tempore</i>	x	x	x		
Jean Halgrin d'Abbeville, <i>Sermones de tempore</i>	x	x	x		
Hugues de Saint-Cher, <i>In Lucam</i>	x	x	x		
Guillaume Peyraut, <i>Sermones dominicales</i>	x	x	x	x	
Bonaventura, <i>Commentarius in evangelium s. Lucae</i>	x	x	x	x	
Gerard de Mailly, <i>Sermones de tempore</i>	x	x	x	x	
Nicolaus de Aquaevilla, <i>Sermones dominicales</i>	x	x	x		
Nicolas de Gorran, <i>Commentarius in Lucae euangelium</i>	x	x	x	x	
Jacopo da Varazze, <i>Sermones de tempore</i>	x	x	x	x	x
Ugo da Prato, <i>Sermones de tempore</i>	x	x	x	x	x
Antonio Azaro Parmense, <i>Sermones de tempore</i>	x	x	x	x	
Giovanni da San Gemignano, <i>Sermones de tempore</i>	x	x	x	x	

Varhaisimmassa identifioitavissa olevassa muodossaan 1200-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä *lachrimae Christi* -topos esiintyy aina siten, että Kristuksen kerrotaan itkeneen kolme kertaa maallisen elämänsä kuluessa. Ensinnäkin hän itki herättäessään Lasaruksen kuolleista (Johannes 11:33–35). Toisen kerran hän itki Jerusalemin kaupungin puolesta, kuten kymmenennen sunnuntain lektioperikoopista havaitaan. Kolmannen ja viimeisen kerran Jeesus itki ristiinnaulitsemisen yhteydessä. Tämä jälkimmäinen tapaus on ainoa, joka ei ole dokumentoitu evankeliumeissa, vaan perustuu Kirjeeseen hebrealaisille 5:7.

*Lachrimae Christi* -topos, kuten monet muutkin kirjalliset aihiot, kehittyi ajan kuluessa.<sup>7</sup> Kuten huomataan taulukosta 1, topos säilyi kolmijakoisena 1200-luvun ensimmäiset vuosikymmenet, mutta vuosisadan puolen välin paikkeille saarnaajat ja kommentaattorit alkoivat tehdä siihen lisäyksiä. Ensimmäiset dokumentoidut muutokset kolmen itkun järjestelmään tekivät 1240-luvulla kirjoittanut dominikaanisaarnaaja Guillaume Peyraut ja hänen läheinen aikalaisensa fransiskaaniteologi Bonaventura. Tavanomaisin lisäys oli todeta Jeesuksen itkeneen myös syntymänsä hetkellä. Tämä lisäys ei perustunut Raamatun auktoriteettiin, vaan logiikkaan. Sen pohjana oli seuraava syllogismi: Jeesus syntyi ihmiseksi. Kaikki ihmiset itkevät syntyessään. Siis Jeesus itki syntyessään.

Lukemalla Bonaventuran tekstiä on helppo huomata, että neljännen itkun lisäys listaan oli tuore lisäys eikä vakiintunut käytäntö. Hän kirjoittaa ensiksi noudattaen vanhaa tekstitradiitiota: *“Ja huomatkaa, luetaan Jeesuksen itkeneen kolmesti...Uskotaan myös, että hän itki lapsuudessa kun hän tuli kurjuuden tilaan [ottamalla ihmishahmon], minkä vuoksi Kirkko laulaa hänestä: ‘Vagit infans, inter arcta conditus praesepia.’”*<sup>8</sup> Kuten huomataan, Bonaventuran tekstissä alkuperäiset kolme itkua mainitaan ensin, ja vasta sitten hän ilmoittaa vielä neljännen, ikään kuin epäröiden lisätä uuden komponentin perinteiseen listaan.

Guillaume Peyraut julkaisi peräti kolme mallisaarnaa kymmenettä sunnuntaita varten.<sup>9</sup> Ensimmäisessä näistä kolmesta tekstistä hän antaa perinteisen kolmen kerran luettelon, mutta kolmannessa saarnassa hän mainitsee, että Jeesus itki neljä kertaa. Jos lähdetään olettamuksesta, että kolmas saarna todellakin oli Guillaume Peyrautin itsensä kirjoittama eikä myöhempi interpolaatio, on kysyttävä, miksi hän esitti topoksen kahdessa erilaisessa muodossa. Mahdollisia selityksiä on kaksi. Ensinnäkin hän saattoi olla kahden vaiheilla, uskaltaako lisätä neljännen itkun vakiintuneeseen luetteluun. Pohdiskelun tuloksena hän päätyi kahdessa eri tekstissään kahteen erilaiseen lopputulokseen. Toinen mahdollisuus on, että

jälkimmäinen saarna on myöhäisempi ja Guillaume oli sitä kirjoittaessaan vasta saanut tietoonsa tai oivaltanut neljännen itkun mahdollisuuden. Merkille pantavaa on, että *lachrimae Christi* -topoksen käsittelyssä Guillaume poikkeaa radikaalista keskeisestä lähdeteoksestaan Hugues de Saint-Cherin kommentaarista Luukkaan evankeliumiin. Normaalisti Guillauden saarnat ovat pikemminkin Huguesin kommentaarin saarnamuotoon kirjoitettua parafrasaa kuin itsenäinen kirjallinen teos.

Guillaume Peyraut'a ja Bonaventuraa myöhemmät kirjoittajat, kuten taulukosta 1 voidaan havaita, käyttävät *lachrimae Christi* -toposta lähes systemaattisesti siten, että itkuja kerrotaan olleen neljä. On siis ilmeistä, että neljäs itku Jeesuksen syntymän yhteydessä liitettiin topokseen 1240-luvulla. Ainoa tässä kirjoituksessa käytettyyn otokseen sisältyvä myöhempi lähde, joka käytti vanhaa kolmijakoista toposta, oli fransiskaaniveli Nicolaus de Aquaeuillan sunnuntaisaarnakokoelma, joka voidaan ajoittaa noin 1260-luvulle.

Otokseen sisältyy myös kaksi saarnakokoelmaa, joissa ei tyydytty edes neljään Jeesuksen itkuun, vaan niihin lisättiin vielä viides. Nämä kokoelmat olivat kirjoittaneet italialaiset dominikaanisaarnaajat Jacopo da Varazze<sup>10</sup> ja Ugo da Prato<sup>11</sup>. Läheisempi tarkastelu osoittaa, että Ugo da Prato kopioi suoraan Jacopo da Varazzen saarnan ja ainoastaan lisäsi siihen satunnaisia omia huomioitaan. Näin ollen näiden kahden tekstin perusteella ei siis voi puhua viiden itkun traditiosta, vaan kyseessä saattoi olla yksittäistapaus. Jacopo da Varazzen mukaan Jeesus itki edellä mainittujen neljän tapauksen lisäksi myös Juudaksen petoksen vuoksi. Tämän ajatuksen hän oli lainannut kirkkoisä Augustinukselta, mutta alun perin se pohjautuu Johanneksen evankeliumiin 13:21 ("*Tämän sanottuaan Jeesus tuli järkytetyksi hengessään ja todisti ja sanoi: 'Totisesti, totisesti minä sanon teille: yksi teistä on minut kavaltava.'*").<sup>12</sup> Vulgatassa Jeesuksesta sanotaan: "*Turbatus est.*" Suomentoksessa se on käännetty muotoon "*tuli järkytetyksi hengessään*". Jacopo da Varazze tulkitsi tämän tarkoittavan itkemistä.

### ***Lachrimae Christi* -topoksen merkitys saarnojen rakenteelle**

Jeesuksen itkukertojen lukumäärä ei ollut ainoa asia, joka 1200-luvun lopulla ja 1300-luvun alussa muuttui, vaan myös *lachrimae Christi* -topoksen painoarvo ja funktio saarnan sisällä muuttuivat merkittävästi. David d'Avray on osoittanut, että vakiintuneet topokset, kuten hänen erityisesti tutkimansa avioliiton kolme hyötyä *fides, proles ja sacramentum*, esiintyivät

toisinaan vain tökerösti saarnan päälle liimattuina koristeina. Toisinaan ne taas nivottiin äärimmäisen sofistikoituneella tavalla saarnojen rakenteeseen. Toisinaan ne jopa toimivat saarnan jaotuksen (lat. *divisio*) selkärankana.<sup>13</sup> D'Avrayn esittämä malli pätee myös *lachrimae Christi* -topokseen. Odo de Cheritonin saarnassa, joka on vanhin säilynyt esimerkki topoksen käytöstä, päivän evankeliumi -perikooppi selitetään hyvin pitkälti traditionaalisen *homilia*-tyyppisen saarnan mallin mukaan. Tämä tarkoittaa sitä, että jokainen jae selitetään ja kommentoidaan järjestyksessä alusta loppuun. Ennen varsinaisen kommentaariosuuden alkua Odo kuitenkin huomauttaa johdannonomaisesti, että Jeesus itki kolmesti eläessään, ja selittää, missä yhteydessä sekä miksi näin tapahtui.<sup>14</sup>

Jean Halgrin d'Abbeville noudattaa varsin pitkälle Odon esimerkkiä. Myös hänen saarnansa kuului vanhaan *homilia*-tyyppiin siinä mielessä, että perikooppi selitetään siinä kokonaisuudessaan. Odon esimerkin mukaisesti hänkin aloittaa saarnansa lyhyellä johdannolla, jossa käsitellään kolmea kertaa, jolloin Jeesus itki. Jean selittää lukijoilleen lyhyesti kunkin itkun sisältämän moraalisen opetuksen ja vasta sitten alkaa varsinaisen päivän evankeliumitekstin kommentoinnin.<sup>15</sup> Molemmissa näissä tapauksissa *lachrimae Christi* -topos näyttäytyy ikään kuin irrallisena aineistona, joka keinotekoisesti liitetään saarnaan, oletettavasti koska se oli liian kiinnostava poisjätettäväksi. Itse saarnojen sisällöllisen ja rakenteellisen eheyden kannalta sen olisi voinut jättää pois ilman, että tekstit olisivat mitenkään kärsineet.

Guillaume Peyraut'n saarna on tässä analysoidun aineiston ensimmäinen, jossa käytetään 1200-luvulla standardiksi vakiintunutta *sermo modernus* tyyliä. Hänen saarnansa on jaettu kolmeen osaan. Ensimmäisessä osiossa korostetaan, että ihmisten tulee mielummin itkeä kuin nauraa turhanaikaisten asioiden johdosta. Osio noudattaa pitkälti kirkon nauruun ja huvituksiin nähden kielteistä traditiota. *Lachrimae christi* -topos esitetään tässä saarnan osiossa ikään kuin esimerkkinä itkemisen moraalisisista ansioista.<sup>16</sup> Guillaume Peyraut'n ja edellä käsiteltyjen Odo de Cheritonin ja Jean Halgrin d'Abbevillen välillä on siinä, että Peyraut integroi topoksen osaksi saarnan rakennetta ja sanomaa.

Guillaume Peyraut'n aikalainen, toinen ranskalainen dominikaanisaarnaaja Gerard de Mailly vei ajatuksen *lachrimae Christi* -topoksen käyttämisestä saarnan rakenteen integraalisena osana vielä askeleen pidemmälle. Hän käytti sitä saarnansa alajaotuksen (lat. *subdivisio*) rakentamiseen. Varsinaisessa *divisiossa* on kaksi osaa. Ensimmäisessä julistetaan Kristuksen ylimaallista hurskautta ja jälkimmäisessä puolestaan

moititaan ihmisten maallisuutta ja sokeutta. Division ensimmäinen osa jakautuu neljään alaosiin, joista kussakin käsitellään yhtä Jeesuksen itkusta esimerkkinä hänen poikkeuksellisesta hurskaudestaan.<sup>17</sup>

Käsiteltyjen saarnojen valossa on ilmeistä, että *lachrimae Christi* -topos tuli mukaan saarnakirjallisuuteen 1200-luvun alkuvuosina jonkinlaisen eksegeettisen kuriositeetin muodossa, mutta myöhemmin *sermo modernus* -tyylin vakiintuessa se valtasi paikkansa olennaisena osana niin saarnojen rakennetta kuin asiasubstanssiakin. Viimeinen askel tähän suuntaan oli 1200-luvun loppupuolella kirjoitettu Jacopo da Varazzen sunnuntaisaarnakokoelma. Ensimmäinen kymmenennen sunnuntain saarna on tässä kokoelma kokonaan rakennettu *lachrimae Christi* -topoksen ympärille. Jacopo aloittaa saarnansa *sermo modernuksen* konventioiden mukaan julistamalla käyttämänsä teeman, joka on standardi sitaatti *Cum appropinquaret Jesus Hierosolymam uidens ciuitatem fleuit super illam*. Välittömästi teeman esittelyn jälkeen Jacopo ilmoittaa jakavansa saarnansa viiteen osaan. *Division* kukin osa käsittelee yhtä viidestä Jeesuksen itkusta.<sup>18</sup>

Jacopon ratkaisu on vallankumouksellinen ja se kuvaa hyvin *sermo modernuksen* mukanaan tuomia mahdollisuuksia. Siinä missä sunnuntaisaarnojen tuli periaatteessa kommentoida päivän evankeliumitekstiä, Jacopo päätyykin kommentoimaan yhtä ainoaa sanaa ("flevit") ja siihen liittyvää kirjallista aihiota. *Lachrimae Christi* -topos on siis syrjäyttänyt päivän evankeliumitekstin saarnan aiheena. Tapaus on hyvä esimerkki siitä, mitkä mahdollisuudet kommentoinnin laajentamiseen välittömän tekstin ulkopuolelle *sermo modernus* tarjosi mallisaarnojen kirjoittajille ja kuinka näissä saarnoissa käytetyt kirjalliset topokset alkoivat 1200-luvun puolivälin jälkeen elää omaa elämäänsä. Louis-Jacques Bataillon on esittänyt esimerkkejä siitä, kuinka pidemmät vertaukset (lat. *similitudines*) saattoivat toisinaan vastaavalla tavalla varastaa pääroolin saarnoissa.<sup>19</sup>

On kuitenkin korostettava, että *lachrimae Christi* -topos on äärimmäinen esimerkki kirjallisen aihion kiehtovuudesta ja vaikutusvallasta. Lisäksi voidaan todeta, että jopa kymmenennen sunnuntain saarnatekstien kohdalla löytyy kirjoittajia, jotka eivät antautuneet tämän topoksen mukaan vietäviksi – jotkut jopa ignoroivat sen tyystin.<sup>20</sup> *Lachrimae Christi* -topos on siis äärimmäinen esimerkki Raamatun perikooppien ulkopuolisen aineiston muuttumisesta saarnojen standardimateriaaliksi. Äärimmäisyytensä vuoksi se on didaktisesti erinomainen esimerkki ilmiön havainnollistamista ajatellen. On vain muistettava, että aina topokset eivät ole niin helposti havaittavia. Se ei kuitenkaan vähennä niiden merkitystä ja niiden kiinnostavuutta tutkimuskohteina.



### *Miksi Kristus itki?*

*Lachrimae Christi* -topos ei kiinnostanut mallisaarnojen kirjoittajia ainoastaan siihen liittyvän kuriositeetti-arvon vuoksi, vaan myös siksi, että Jeesuksen kyyneleet allegorisesti selitettynä tarjosivat mahdollisuuden pohdiskella erinäisiä aikakauden moraaliteologian ja kansanopetuksen kannalta kiinnostavia teemoja. Saarnaajat lähtivät siitä oletuksesta, että Jumalan poikana Jeesus oli kykeneväinen niin halutessaan kontrolloimaan ruumistaan ja mieltään aivan toisella tavalla kuin normaalit kuolevaiset. Siksi hänen ei olisi ollut välttämätöntä itkeä missään tilanteessa. Jeesus kuitenkin itki omasta tahdostaan, ja hän teki sen kahdesta syystä. Ensinnäkin Jeesus halusi tietoisesti ottaa ihmisen roolin, ja itku kuuluu ihmisen luonnolliseen käyttäytymiseen. Toisekseen Jeesus halusi itkunsa kautta opettaa ihmisiä. Teologit katsoivat ylipäätäänkin, että kaikilla Jeesuksen teoilla tässä maailmassa oli niiden arkista kontekstia pidemmälle menevä moraalisesti opettavainen ulottuvuus. Tätä opetusta saarnaajat ottivat asiakseen tulkita.<sup>21</sup> Mikä oli siis Jeesuksen itkun sisältämä opetus, ja pysyikö se muuttumattomana eri saarnaajien tulkinnoissa?

Käsittelen tässä yhteydessä vain kaikille saarnaajille yhteiset, alkuperäiset Jeesuksen kolme itkua, sillä ne riittävät antamaan kuvan siitä, millaisia mahdollisuuksia topos tarjosi mallisaarnojen kirjoittajille. Ensimmäisen kerran Jeesuksen katsottiin itkeneen hänen herättäessään kuolleista Lasarusta. Odo de Cheriton kirjoittaa yksinkertaisesti, että Jeesus itki kuolleen Lasaruksen erittämän hajun vuoksi (lat. *foetiditas carnis*).<sup>22</sup> Odon teksti on tässä kohtaa monitasoinen. Ensinnäkin hän viittaa Lasaruksen mätänevään Ruumiiseen, joka, kuten evankeliumiteksti sanoo: *“Hän haisee jo. Hän on siellä nyt neljättä päivää.”*

Odon teksti on kuitenkin tulkittava Raamatun perikoopin lisäksi yhteydessä siihen, mitä hän kirjoittaa kahdesta muusta Jeesuksen itkusta. Niiden kohdalla Odo toteaa Jeesuksen kyynelehtineen maailman turhamaisuutta (*“contra mundi vanitatem”*) ja turhaa ahneutta vastaan (*“contra vanam cupiditatem”*). Tässä kontekstissa voidaan selkeästi nähdä, että Odo viittaa Ensimmäisen Johanneksen kirjeen toisen luvun jakeeseen kuusitoista: *“Sillä kaikkea mikä maailmassa onkin, ruumiin halut, silmien pyyteet ja mahtaileva elämä, se kaikki on maailmasta, ei Isästä.”* Tätä Ensimmäisen Johanneksen kirjeen kohtaa käytettiin keskiajan yksiselitteisesti viitattaessa kolmeen pahimpaan seitsemästä pääsynnistä, nimittäin himokkuuteen, ahneuteen ja ylpeyteen. Yksi himokkuuden syntiin liitettyistä keskeisistä epiteeteistä keskiaikaisessa kirjallisuudessa on paha haju. Niinpä kolmen

pääsynnin välttämässä piili Odo de Cheritonin opetuksen mukaan Jeesuksen itkujen moraalinen opetus.

Viittaaminen himokkuuden, ahneuden ja ylpeyden triadiin, vaikka se olikin yksi 1200-luvun mallisaarujen suosituimmista aiheista, ei muodostunut Jeesuksen itkujen standarditulkinnaksi. Odo de Cheriton oli ainoa, joka käytti tätä selitystä. Jean Halgrin d'Abbeville tulkitsi Jeesuksen itkun Lasaruksen kuolleista herättämisen yhteydessä tavanomaisen *contemptu mundi* näkökulman kautta. Hän selitti, ettei Jeesus suinkaan itkenyt siksi, että Lasarus oli kuollut, vaan siksi, että hänen täytyi tunnustekona herättää tämä kuolleista ja palauttaa tähän kurjuuden alhoon. Korostaakseen maallisen elämän ikävyyttä ja kurjuutta vastakohtana kuolleen Lasaruksen onnelliseen tilanteeseen Jean siteeraa Augustinusta, joka kertoo pikkulapsenkin syntyessään itkevän välittömästi oman kurjuutensa profeettana.<sup>23</sup> Kuten aiemmin huomattiin tämä samainen Augustinus-sitaatti muodostui myöhemmin Kristuksen neljännen itkun kirjalliseksi lähteeksi. Ehkä myöhemmät mallisaarujen kirjoittajat löysivät ajatuksen Kristuksen neljännestä itkusta juuri Jean Halgrin d'Abbevillen tekstistä.<sup>24</sup>

Myöskään Jean Halgrin d'Abbevillen tulkinta ei saavuttanut monopoliasemaa. Gerard de Maillyn mukaan Jeesus itki Lasarusta kuolleista herättäessään osoittaakseen, kuinka hankala ihmisen oli nousta ylös syntikuorman aiheuttamasta hengellisestä kuolemasta. Kuolema oli tyypillinen synnin metafora keskiaikaisissa teksteissä. Samaa logiikkaa, joskin hieman eri näkökulmasta sovelsivat ne saarnaajat, jotka katsoivat, että itku Lasaruksen kuolleista herättämisen yhteydessä symboloi niitä kyyneleitä, joita kristittyjen tulee vuodattaa synnin tilassa kuolleiden ihmisten puolesta.<sup>25</sup> Tähän tulkintaryhmään liittyi läheisesti myös italialainen dominikaani Antonio Azaro Parmense, joka katsoi, että kyse oli pikemminkin niistä kyyneleistä, joita meidän tulee vuodattaa synnintilassa olevien elävien, mutta sielultaan kuolleiden puolesta.<sup>26</sup> Yhteistä kaikille näille kirjoittajille oli, että he korostivat synnintunnustuksen ja katumuksen merkitystä, mikä oli yksi tavanomaisimmista 1200-luvun mallisaarnoissa käsitellyistä aiheista ja, kuten edellä on mainittu, myös kymmenennen sunnuntain saarujen pääasiallinen teema.

Myös toinen Jeesuksen itku, Jerusalemin kaupungin kohtalon vuoksi, tuotti joukon erilaisia tulkintoja. Odo de Cheriton kirjoitti edellä mainitun kolme pääsyntiä mallinsa mukaisesti, että Jeesus itki maailman turhamaisuuden vuoksi. Jerusalemin asukkaat olivat niin keskittyneet maallisiin ja epärelevantteihin asioihin, etteivät he huomanneet heitä

uhkaavaa tuhoa.<sup>27</sup> Tähän Odon näkemykseen yhtyi suuri joukko muita mallisaarnojen kirjoittajia. Jean Halgrin d'Abbeville katsoi, että Jeesus itki niiden typeryyden vuoksi, jotka iloitsevat maallisista asioista tajuamatta niiden katoavaisuutta.<sup>28</sup> Gerard de Mailly toisti tämän ajatuksen ja maustoi sitä ovelasti valitulla Saarnaajan kirjan sitaatilla (Saarnaaja 3:4): "*On aika itkeä ja aika nauraa.*" Gerardin mukaan järjestys oli tässä tärkeää ja sen tuli olla nimenomaan Saarnaajan mainitsema. Itkun tulee edeltää naurua. Ihmisen nimittäin tulee itkeä tässä maailmassa voidakseen nauraa tuonpuoleisessa. Yritys tehdä toisinpäin on luonnoton, ikään kuin viettäisi juhlapäivää ennen aattoa.<sup>29</sup> Myös Nicolaus de Aquaevilla seurasi tätä Jerusalemin asukkaiden (= maallistuneiden kristittyjen) typeryyteen perustuvaa selitysmallia.<sup>30</sup>

Odon selitys, kutsuttakoon sitä vaikka *vanitas vanitatum* -malliksi, oli yleisesti levinnyt, muttei suinkaan ainoa. Yhtä lailla suosittu oli malli, jossa katsottiin, että Jeesus itki Jerusalemin ylitse silkkaa myötätuntoaan (lat. *compassio*). Näin asian näki Guillaume Peyraut.<sup>31</sup> Jacopo da Varazze ja Ugo da Prato puolestaan katsoivat, että Jeesuksen myötäelämisen kyyneleet oli tarkoitettu roolimalliksi kaikille kristityille.<sup>32</sup> Giovanni da San Gemignano huomautti, että aivan erityisesti meidän tulee olla myötätuntoisia syntisiä kohtaan ja, hän lisäsi, jos kerran voimme itkeä muiden syntien vuoksi, sitä suuremmalla syyllä meidän tulee itkeä omia syntejämme.<sup>33</sup>

Näyttää siltä, että Jerusalemin vuoksi itkulle löytyi vain edellä mainitut kaksi suositumpaa selitysmallia. Ainoastaan yksi saarnaaja tähän artikkeliin luetussa otoksessa poikkesi niistä, ja häntä voi pitää anomaliana. Antonio Azaro Parmense nimittäin katsoi, että Kristus halusi itkullaan liikuttaa syntiset kontemploimaan omaa tilannettaan tässä maailmanajassa ja tulevassa.<sup>34</sup> Antonionkin selitys voidaan hyvällä tahdolla nähdä *vanitas vanitatum* -mallin mukaisena.

Jeesuksen kolmannen itkun, ristiinnaulitsemisen yhteydessä, selitysmallit olivat kaikkein homogeenisimmat. Miltei kaikki mallisaarnakokoelmien kirjoittajat perustivat tulkintansa ajatukselle Kristuksen sovitustyöstä. Niinpä risti koettiin asiana, joka vääjäämättömästi toi ihmisten mieleen ajatukset Kristuksen kärsimyksestä, synnistä ja katumuksesta. Ainoat merkittävät poikkeukset olivat Odo de Cheritonin ja Antonio Azaro Parmensen saarnat. Odo tulkitsi tämänkin itkun kolmen pääsynnin kontekstissa, tällä kertaa vastustamassa ahneutta.<sup>35</sup> Antonio Azaro Parmense yksinkertaisesti totesi, että Jeesus itki ristillä antaakseen ihmisille esimerkin siitä kuinka heidän tulee itkeä muistaessaan Kristuksen kärsimystä.<sup>36</sup>

Kaikki muut lähestyivät Jeesuksen kolmatta itkua tavalla tai toisella sovituksen teeman kautta. Jotkut vertasivat Jeesuksen kärsimystä ristillä siihen henkiseen kärsimykseen ja synnintuntoon (lat. *contritio*), jonka kristityt joutuvat käymään läpi ripittäytymisen prosessissa.<sup>37</sup> Toiset näkivät, että Jeesus itki ristillä ihmiskunnan syntien vuoksi tai jopa, kuten Giovanni da San Gemignano kirjoitti, koska hän halusi herättää Jumalassa sääliä syntistä ihmiskuntaa kohtaan.<sup>38</sup>

Jussi Hanska, FT, Suomen Akatemian tutkijatohtori  
Historiatieteen laitos, 33014 Tampereen yliopisto  
[hijuva@uta.fi](mailto:hijuva@uta.fi)

## Viitteet

<sup>1</sup> Ks. tarkemmin Jussi Hanska, 'Reconstructing the Mental Calendar of Medieval Preaching: a Method and its Limitations: an Analysis of Sunday Sermons', teoksessa *Preacher, Sermon and Audience in the Middle Ages. A New History of the Sermon*, vol. 3. Edited by Carolyn Muessig (Leiden–Boston–Köln, 2002), s. 293–315.

<sup>2</sup> Lat. *Dominica decima post festum Sanctae Trinitatis*. Tästä edes kyseisestä sunnuntaista käytetään yksinkertaisuuden vuoksi nimitystä kymmenes sunnuntai.

<sup>3</sup> Flavius Josefuksen Juutalaissodassa kuvataan kuinka Rooman legioonat hävittivät kaupungin vuonna 70 jKr. kukistaessaan juutalaisten kapinaa. Luukkaan evankeliumi on todennäköisesti kirjoitettu 80-luvulla jKr., joten Luukas oli tietoinen Jerusalemin tuhosta.

<sup>4</sup> Tästä eteenpäin käytän selvyuden vuoksi *thema* sanan suomenkielistä vastinetta teema. Keskiäikaisten saarnojen rakenteesta ks. tarkemmin Th. M. Charland, *Artes praedicandi. Contribution à l'histoire de la rhétorique au Moyen Âge* (Paris–Ottawa, 1936).

<sup>5</sup> Giovanni da San Gemignano, *Sermones de tempore*. Dominica decima post trinitatis, sermo secundus. Bibliotheca Apostolica Vaticana (tästä eteenpäin BAV.) Ms Barb. lat. 474, f. 280v. Mainitusta sitaatista näyttäisi puuttuvan olla-verbi lopusta. Olen kuitenkin päättänyt siteeraamaan käsikirjoituksia siinä muodossa kuin ne ovat tekemättä toimituksellisia korjauksia.

<sup>6</sup> On esitetty, että Huguesin nimen alla kulkeva Luukkaan evankeliumin kommentaari olisi syntynyt ryhmätyönä dominikaanien Saint-Jacquesin konventissa Pariisissa vuoden 1235 paikkeilla. Ks. tarkemmin Robert E. Lerner, 'Poverty, Preaching, and Eschatology in the Revelation Commentaries of Hugh of St Cher', teoksessa *The Bible in the Medieval World. Essays in Memory of Beryl Smalley*. Studies in Church History. Subsidia 4 (Oxford, 1985), s. 171 ja 181–182.

<sup>7</sup> Lisää esimerkkejä muuttuvista topoksista saarnakirjallisuudesta; Jussi Hanska, "And the Rich Man also died; and He was buried in Hell". *The Social Ethos in Mendicant Sermons*. Bibliotheca Historica 28 (Helsinki, 1997), s. 53–55.

<sup>8</sup> Bonaventura, *Commentarius in evangelium s. Lucae*. Teoksessa *S. Bonaventurae Opera Omnia*. Tomus VII (Quaracchi, 1895), s. 493. "Et nota, quod Christus legitur ter fleuisse....Creditur etiam fleuisse in sua infantia, quando intravit in praesentis status miseriam, secundum quod Ecclesia de ipso

*cantat: 'Vagit infans, inter arcta conditus praesepia.'*" Sitaatin lopussa Bonaventura viittaa hymniin *Pange lingua gloriosi*, joka kuului Tuomiosunnuntain liturgiaan ja oli yksi neljännen itkun mahdollisista innoittajista.

<sup>9</sup> Tässä yhteydessä lienee syytä huomauttaa, että 1400-luvun inkunaabelieditioissa nämä kolme saarnaa on toimitettu siten, että ne esitetään yhtenä pitkänä saarnana, joka ilmeisesti vastasi paremmin myöhäiskeskiajan makua. Tuolloin saarnattiin 1200-lukua pidempään. Vanhemmissa käsikirjoituksissa, joita on pidettävä luotettavampina lähteinä, Peyraut'n saarnoja on kuitenkin aina kaksi tai kolme. Johannes Baptist Schneyer ilmoittaa keskiaikaisten saarnojen repertoriumissaan niiden lukumääräksi kaksi, mutta hän ei käytä luettelossaan käsikirjoituksia, vaan se perustuu vuonna 1576 Lyonissa julkaistuun painettuun laitokseen.

<sup>10</sup> Jacopo da Varazze vaikutti Genovan alueella 1260-luvulta vuosisadan loppuun. Hänen saarnakokoelmansa ovat keskiajan kopioiduimmat. Niistä tunnetaan yli 350 säilynyttä käsikirjoitusta. Nykyään Jacopo on kuitenkin tunnetumpi pyhimyslegendojen kokoelmastaan *Legenda aurea*.

<sup>11</sup> Ugo da Prato oli 1200-luvun lopussa ja 1300-luvun alussa Napolin yliopiston piirissä vaikuttanut dominikaaniteologi. Toisinaan hän esiintyy inkunaabelieditioissa myös virheellisellä nimellä Hugo da Prato Florido. Florido on myöhempi lisäys, jolla ei ole mitään tekemistä kirjoittajan nimen kanssa.

<sup>12</sup> Jacopo da Varazze, *Sermones de tempore*. Dominica decima, sermo primus (Venetiis, 1497), f. 97v. "*Quarto fleuit Christus ex uiscerosa pietate super casum Iude. Augustinus in quodam sermone: 'Dominus noster delictum Iude lachrymauit, ut enim ait euangelista: 'Cum uidisset eum turbatus est et dixit: Unus ex uobis me tradet.'*"

<sup>13</sup> David d'Avray, 'The Gospel of the Marriage Feast of Cana and Marriage Preaching in France', teoksessa *The Bible in the Medieval World. Essays in Memory of Beryl Smalley*. Edited by Katherine Walsh and Diana Wood. Studies in Church History. Subsidia 4 (Oxford 1985), s. 212–213.

<sup>14</sup> Odo de Cheriton, *Sermones de tempore*. Dominica decima secundum Lucam. British Library, Ms Egerton 2890, ff. 119v–120r. "*Notandum quod Dominus ter inuenitur fleuisse. Primo...*"

<sup>15</sup> Jean Halgrin d'Abbeville, *Sermones de tempore*. Dominica decima. BAV. Ms Borghes. 6, ff. 172r–172v. "*Dominus secundum hystoriam euangelicam plangit reprobos qui nesciunt cur plangentur sed exaltant in rebus pessimis, qui si dampnationem suam preuiderent etiam electis se ipsos plangerent. Lequitur autem Dominus ter fleuisse. Fleuit ad sepulcrum Lazari, fleuit super ciuitatem, fleuit constitutus in agonia. Primo nostram miseriam ad sepulcrum...*"

<sup>16</sup> Guillaume Peyraut, *Sermones dominicales de euangeliis dominicalibus*, dominica decima, sermo secundus. BAV. Ms Vat.lat. 8605, f. 234r. "*Uidens Ihesus ciuitatem etc. Ad tria monemur in hoc euangelio. Primum est ut uano gaudio fletus preferamus. Secundum ut locis sacris reuerenciam exhibeamus. Tertium ut predicationi frequenter intendeamus. Ad primum monemur in hoc quod Dominus israelitas gaudentes facto et uerbo ad fletum incitauit, facto dum respiciens Ierusalem fleuit. Uerbo tum dixit: 'Quia si cognouisses et tu' De hoc, scilicet quare gaudio uano fletus uel tristitia preferi debeat requuntur in sermone illa Tristitia uestra uertatur in gaudium. Et notatur quod quatuor fletus saluatoris potest haberi ex scriptura. Primus est...*"

<sup>17</sup> Gerard de Mailly, *Sermones de tempore*. BAV. Ms Borghes. 96, ff. 270v–273r.

<sup>18</sup> Jacopo da Varazze, *Sermones de tempore*, dominica decima, sermo primus (Venetiis, 1497), ff. 97r–v. "*Cum appropinquaret Iesus Hierosolymam uidens ciuitatem fleuit super illam. Quinque autem uicibus Christus legitur fleuisse. Primo ex infantili necessitate...*"

<sup>19</sup> Louis-Jacques Bataillon, 'Similitudines et exempla dans les sermons du XIIIe siècle', teoksessa *The Bible in the Medieval World. Essays in Memory of Beryl Smalley*. Edited by Katherine Walsh and Diana Wood. Studies in Church History. Subsidia 4 (Oxford 1985), s. 193–205.

<sup>20</sup> Ainakin seuraavat merkittävät mallisaarnakokoelmien kirjoittajat ignoroivat tyystin *lachrimae Christi* -topoksen kymmenennen sunnuntain saarnoissaan: Pierre de Reims OP, Pierre de Saint-Benoît OFM, Berthold von Regensburg OFM, Konrad Holtzicker OFM, Peregrinus de Oppeln OP, Martinus de Troppau OP, and Aldobrandino da Toscanella OP.

<sup>21</sup> Nicolas de Aquaevilla, *Sermones dominicales*, dominica decima (Angers, c. 1480), f. 137v. "*Sicut dicit beatus Gregorius: 'Omnis Christi actio nostra est instructio'*"; Giovanni da San Gemignano, *Sermones de tempore*. Dominica decima, sermo secundus. BAV. Ms Barb.lat. 474, f. 279v. "*Non enim Christus propter se flebat quia nullam causam flendi habebat. Ei enim non erat culpa et pena erat uoluntarie suscepta et anima quo ad partem superiorem erat iam glorificata.*"

<sup>22</sup> Odo de Cheriton, *Sermones de tempore*. Dominica decima secundum Lucam. British Library, Ms Egerton 2890, f. 120v. "*Contra carnis fetiditatem quando Lazarum fetentem resuscitauit.*"

<sup>23</sup> Jean Halgrin d'Abbeville, *Sermones de tempore*. Dominica decima. BAV. Ms Borghes. 6, f. 97r. "*Primo nostram miseriam ad sepulcrum super quam locum dicit Ieronimus: Non fleuit Lazarum mortuum sed rediuiuum compatiens illi ad presentis uite miseriam reuersuro. Quam miseriam ostendit etiam beatus Augustinus dicens: Puer natus statim plorat propheta calamitatis sue, nundum loquitur et iam prophetizat.*"

<sup>24</sup> Käsillä olevan kirjoituksen lähteistä Jean Halgrin d'Abbevilien *contempriu mundi* selitystä käyttivät: Nicolas de Aquaevilla, *Sermones dominicales*, dominica decima (Angers, c. 1480), f. 137r. "*In primo fleuit nostram miseriam quando fleuit ad sepulcrum super Lazarum fetidum, et hoc dicit beatus Hieronymus super hunc locum. Non plorauit Christus eo quod mortuus erat Lazarus, sed quia cogebatur eum resuscitare qui ad hanc uitam lacrimabilem esset rediturus cogebatur per preces sororum et ut populuum circumstantem ad fidem intrueret. Istam miseriam bene uidens beatus Gregorius dicit: 'Puer natus non loquitur et iam prophetizat.'*"; Guillaume Peyraut, *Sermones dominicales de euangeliis dominicalibus*, dominica decima, sermo secundus. BAV. Ms Vat.lat. 8605, f. 234r. "*Primus est fletus pro incolatu presentis miserie.*"; Giovanni da San Gemignano, *Sermones de tempore*. Dominica decima post trinitatis, sermo secundus. BAV. Ms Barb. lat. 474, f. 281r. "*Item fleuit super Lacarum ut compassione ei ostenderet quem reuocabat ad statum mundane calamitatis Ysaïas 22: 'Uocauit Dominus ad fletum', scilicet quando uocauit et dixit: 'Lazare ueni foras.' Prebet enim hoc uita miseriam fletus et in ingressu et in progressu et in egressu, Item fleuit super Lacarum ut compassione ei ostenderet quem reuocabat ad statum mundane calamitatis Ysaïas 22: 'Uocauit Dominus ad fletum', scilicet quando uocauit et dixit: 'Lazare ueni foras.' Prebet enim hoc uita miseriam fletus et in ingressu et in progressu et in egressu, unde Aristoteles in morte discipulis suis dixit: 'Hanc uitam intraui insciuus, uixi anxius et exeo turbatus.' unde Aristoteles in morte discipulis suis dixit: 'Hanc uitam intraui insciuus, uixi anxius et exeo turbatus.'*"

<sup>25</sup> Jacopo da Varazze, *Sermones de tempore*, dominica decima, sermo primus (Venetiis, 1497), f. 97r. "*Tertio fleuit ex immenso amore super Lazarum mortuum. Et significat fletum quo flere debemus super illos qui mortui sunt in peccatis.*"; Ugo da Prato, *Sermones de tempore*, dominica decima (Nürnberg, 1483), f. "*Secundus est fletus quo fleuit super Lazarum mortuum ex immenso amore ad uitam eum reuocando, qui signat fletum quem habere debemus super istos qui mortui sunt in peccatis.*"; Giovanni da San Gemignano, *Sermones de tempore*. Dominica decima post trinitatis, sermo secundus. BAV. Ms Barb. lat. 474, f. 281r. "*Item fleuit ut ostenderet signum intime caritatis, quia sciebat Laccarum mortuum in anima in eternis penis, unde dicitur quod postquam resuscitatus est ipse Lacarus nunquam risit propter horrorem quem de illis penis conceperat. Sic nos flere debemus mortuos in peccatis, Lucas 8: 'Flebant omnes et flangebant illam', scilicet puellam mortuam que signat animam mortuam in peccato.*"

<sup>26</sup> Antonio Azaro Parmense, *Sermones de tempore*. Dominica decima. British Library, Ms Addit. 28684, f. 130r. "*Et est notandum quod hiis quatuor fletibus nobis autem ostenditur quod quatuor sunt que flere debemus....Secundo homini peccatoris stultitiam in peccatis assidue uiuentium.*"

<sup>27</sup> Odo de Cheriton, *Sermones de tempore*. Dominica decima secundum Lucam. British Library, Ms Egerton 2890, f. 120v. "Notandum quod dominus ter inuenitur fleuisse...Secundo contra mundi uanitatem."

<sup>28</sup> Jean Halgrin d'Abbeville, *Sermones de tempore*. Dominica decima. BAV. Ms Borghes. 6, f. 97r. "Secundo fleuit nostram stultitiam cum fleret imprudentiam Iherusalem infelicis, que letabatur in rebus perituris, unde Ecclesiastes 5: 'Cor sapientis ubi est tristitia, cor autem stultorum ubi est letitia.'"

<sup>29</sup> Gerard de Mailly, *Sermones de tempore*. BAV. Ms Borghes. 96, f. 272r-v. "Tertio fleuit Dominus super ciuitatem ut ostenderet mundani gaudium uanitatem sicut dicitur hic Uidens etc. Gaudium enim mundi est sicut gaudium frenetici qui gaudet de eo de quo magis flere deberet. Locus enim in quo sumus magis inuitat nos ad flendum quam ad gaudendum, quia scilicet in loco afflictionis et ualle lacrimarum similiter et tempus. Tempus enim flendi et tempus ridendi, non dicit tempus ridendi et tempus flendi immo econtrario, quia tempus presens est tempus flendi, sed futuris est tempus ridendi, sed mali hunc ordinem peruertunt faciendo festum ante uigiliam, quia enim ipsa peruertunt."

<sup>30</sup> Nicolas de Aquaeuilla, *Sermones dominicales*, dominica decima (Angers, c. 1480), f. 137r-v. "In secundo fleuit nostram stulticiam, scilicet quando fleuit super ciuitatem Iherusalem, ipse fleuit stulticias ciuium Iherusalem iactantium in operibus suis pessimis, unde dicit Glossa quod secundum historiam semel fecit hic, modo per electos suos in ecclesia facit plangendo reprobos qui nesciunt cur planguntur sed exultant in rebus suis pessimis qui, si damnationem suam preuiderent, seipsos cum electorum lachrymis plangerent, et hoc est quod dicitur: (f. 137v.) 'Si cognouisses tuam ruinam que eueniet fleres quomodo exultas', dicit Glossa interlinearis."

<sup>31</sup> Guillaume Peyraut, *Sermones dominicales de euangeliis dominicalibus*, dominica decima, sermo secundus. BAV. Ms Vat.lat. 8605, f. 234r. "Tertius est fletus compassionis."

<sup>32</sup> Jacopo da Varazze, *Sermones de tempore*, dominica decima, sermo primus (Venetiis, 1497), f. 97r. "Secundo fleuit ex nimia compassione, sicut patet hic. Et signat fletum quo flere debemus super calamitatibus miserorum Job 30 'Flebam quondam super eo qui afflicto erat etc.' Ista autem compassio maior fuit in Christo quam in aliquo alio."; Ugo da Prato, *Sermones de tempore*, dominica decima (Nürnberg, 1483), f. "Tertius est fletus quo fleuit super ciuitatem ex nimia compassione, ut hic qui significat fletum quem habere debemus pro calamitatibus miserorum."

<sup>33</sup> Giovanni da San Gemignano, *Sermones de tempore*. Dominica decima post trinitatis, sermo secundus. BAV. Ms Barb. lat. 474, f. 281r. "Tertius fletus Christi fuit misericordie compatiens sicut hic super ciuitatem compatiens, scilicet eius peccatis et miseris. Sic debet homo prius flere pro aliorum peccatis sicut Neenias fleuit super transgressionem filiorum Israelis. Et Esdre 1. Sic legimur de sancto Ambrosio Mediolanensi episcopo quod cum aliquis peccator confitebatur ei lapsus suos, ita flebat ut quasi ipsum peccatorem flere compelleret. Et si homo debet flere pro peccatis alienis, multo fortius pro suis."

<sup>34</sup> Antonio Azaro Parmense, *Sermones de tempore*. Dominica decima. British Library, Ms Addit. 28684, f. 130r. "Et est notandum quod hiis quatuor fletibus nobis autem ostenditur quod quatuor sunt que flere debemus...tercium est status nostra tam presentis quam futuris."

<sup>35</sup> Odo de Cheriton, *Sermones de tempore*. Dominica decima secundum Lucam. British Library, Ms Egerton 2890, f. 120v. "Notandum quod dominus ter inuenitur fleuisse... Tertio contra uanam cupiditatem."

<sup>36</sup> Antonio Azaro Parmense, *Sermones de tempore*. Dominica decima. British Library, Ms Addit. 28684, f. 130r. "Et est notandum quod hiis quatuor fletibus nobis autem ostenditur quod quatuor sunt que flere debemus... Quartum est passionis dominice memoriam."

<sup>37</sup> Jean Halgrin d'Abbeville, *Sermones de tempore*. Dominica decima. BAV. Ms Borghes. 6, f. 97r. "Fleuit tertio nostram culpam in agonia constitutus quoniam factus est sudor eius sicut gutte sanguinis discurrentis in terram. In quo signauit quod sic debet in nobis feruere contritio, ut sanguis anime defluat in lacrimis et caro nostra liquescat in penis."; Guillaume Peyraut, *Sermones dominicales de euangeliis dominicalibus*, dominica decima, sermo secundus. BAV. Ms Vat.lat. 8605, f. 234v. "Fletus que

*creditur fleuisse in cruce* (kaksi viimeksi mainittua sanaa puuttuu käsikirjoituksesta ms Vat.lat. 8605 ja olen lisännyt ne käsikirjoituksesta ms. BAV. Ottob.lat. 334, f. 140r.) *partinet ad fletum compunctionis qui est eorum qui sunt in cruce penitentiae.*”; Gerard de Mailly, *Sermones de tempore*. BAV. Ms Borghes. 96, f. 272v-273r. “*Quarto fleuit Dominus in passione super totum mundum, ut ipsius salutem impetraret et saltem lacrimarum hominem ad compassionem commoueret He. 5: Cum clamore ualido et lacrimis offerens exauditus est pro sua reuerencia. Ps. Exaudiuit Dominus uocem fletus mei. Sed licet ita alte clamaret et ita ardentem fleret miser tamen peccator non compatitur, omnes autem creatura istum clamantem audiuit, nec fuit ita surdus in inferno nec in mundo nec in celo qui non audiret hunc (f. 273r.) clamorem excepto misero peccatore. Sol enim obscuratus est, petre scisse, arbores eradicare, mortui resuscitati, solus homo sopitus liturgia peccati non audiuit. Obturauerat enim aures suas amore terrenorum bibentes infernalis uinum et optimo unguendo delibuti nullum compatiebatur super contritione Ioseph.*”; Jacopo da Varazze, *Sermones de tempore*, dominica decima, sermo primus (Venetiis, 1497), f. 97v. “*Quinto fleuit ex intimo dolore, et hoc in cruce ut habetur Heb. 5, et signat fletum compunctionis quem debent habere illi qui sunt in cruce penitentiae.*”; Ugo da Prato, *Sermones de tempore*, dominica decima (Nürnberg, 1483), f. “*Quartus est fletus quo fleuit in cruce ex nimio dolore... Qui signat planctum compunctionis quem debent habere illi qui in cruce penitentiae sunt.*”<sup>38</sup> Nicolas de Aquavilla, *Sermones dominicales*, dominica decima (Angers, c. 1480), f. 137v. “*In tertio fleuit nostram culpam in agonia constitutus, et factus est sudor eius tamquam gute sanguinis decurrentis in terram.*”; Giovanni da San Gemignano, *Sermones de tempore*. Dominica decima post trinitatis, sermo secundus. BAV. Ms Barb. lat. 474, f. 281v. “*Item fleuit tunc Christus ut patrem ad miserendum humano generi prouocaret.*”